

CATALANA

REVISTA

Any V

Barcelona 31 d'Octubre de 1922

Núm. 129

MOSSÈN MIQUEL COSTA Y LLOBERA

La mort sobtada del il·lustre canonge Mossèn Costa y Llobera, qu'omplí de consternació'l convent de les Tereses a Palma de Mallorca, al adonarse de que'l gran poeta queya, com si's sentís lo cor abrandat per una flama, mentres predicava les glories de la extàtica Doctora justament en lo dia de sa gran festa commemorativa, representa també per les lletres catalanes un verdader infortuni per que estronca per sempre més en son delitós verger una de les fonts d'aygua més clara y pura, més sanitàosa y fresca.

La lírica catalana casi perdria la meytat del seu valor si se n'hi havia de descomptar lo poderós auxili que li han dut sempre los poetes balears, y ja des de sos primers anys los nostres Jochs Florals s'enriquieren en bona part gracies al concurs d'eminents escriptors fills de Mallorca. Mes, ja de tots aquexos mestres venerables de la passada centuria avuy no'n resta ni un, y'ls que immediatament los succehiren van acabantse de dia en dia, y cada vegada que d'ells hem de deplorar una nova pèrdua, la literatura catalana'n pateix més. Y quan la pèrdua es tan grossa com en lo cas present, quan la personalitat desapareguda es de tan alt relléu com la de Mossèn Costa, llavors lo dol se fa encara mólt major perque fa l'efecte que del harmònich concert no se n'extingeix una veu sola, sinó un dels corifèus, no se'n trenca solament una corda, sinó tota una lira.

La jovenalla que la *illa daurada* oferia a les lletres catalanes, ara deurà fer mig segle, era tan brillant com assedegada de saber, tan entusiasta com generosa. Anava formantse al costat d'educadors tan insignes com En Quadrado, En Geroni Rosselló y En Pons y Gallarza y la que residia a Palma's reunia periòdicament en la modesta redacció de la excelent revista *Museo Balear* que publicava sos ensaigs. Jo

vaig tenir la honra de ser presentat a una d'aquelles íntimes sentades per mon estimat condexeble l'elegant poeta Mateu Obrador qu'ab lo temps havia de ser l'ànima de la monumental publicació de les obres de Ramon Lull, y vaig sortirne enamorat d'aquell ambient de cordialitat y d'afecte, de mutual simpatia y d'estreta germanor. Los companys se llegien los treballs, se donaven consells, se distribuïen les tasques de redacció, s'explicaven sos projectes, ses ilusions, sos dubtes y se celebrava la victoria del més afortunat ab un goig viu, sencer, sense enveges ni reserves, com una honra que's feya extensiva a tota aquella familia literaria. Bon testimoni de tan hermosa solidaritat podria serne l'admirable poeta don Joan Alcover, a qui allí vaig conèixer, avuy casi l'únich sobrevivent d'aquell venturós cenacle, com si Deu al concedirli que s'igualés ab los grans mestres cantant los dolors més íntims l'hagués també reservat perque ab son poderós talent crítich fos l'encarregat de ponderar los mèrits de sos companys y de perpetuar sa gloria.

D'aquexos joves un dels més ben dotats era En Costa y Llobera. Fill d'una rica familia de Pollensa, d'honorat y antich llinatge, havia seguit lo Batxillerat a Mallorca y cursat a Barcelona la carrera de Dret que terminà després a Madrid. Però no eren aquests los estudis que'l seduhien: la lectura dels grans autors clàssichs y moderns, lo desig d'adquirir una sufficient cultura artística y de perfeccionar son gust esboçant provatures literaries l'atreïen ab molta més força y'l neguitejaven.

Ab prou feynes tenia vint anys quan concorregué als Jochs Florals de Barcelona del 1874 ab sa poesia *La primera llàgrima*, que li fou premiada. Aquesta primera llàgrima que s'ha vessat al món es d'Eva la pecadora, al ser llençada ab son espòs del Paradís y contemplar la terra desolada y erma. Com en la *Éloa* d'Alfred de Vigny, un àngel la recull y la puja al cel; Deu se'n apiada y la fa brillar en lo trono del Fill: y encarrega al àngel de la Esperança que baxi a la terra a ser lo consol del home. L'àngel hi va y al serhi prop sent los plors de dolor dels mortals mentres que devalla del cel un càntich que diu «Benaventurats los que ploren!» Es una composició senzilla, d'execució una mica indecisa y de la que l'autor no feya gran cas, però de tota manera tan bella concepció era impossible que la pogués tenir cap poeta vulgar.

No era difícil endevinar que'l jovenet Costa apuntava molt alt, y al cap de poch temps dexava meravellat a tothom insertant en lo *Museo Balear* una composició curta y genial, *Lo pi de Formentor*. Hi hà qui ha dit que dels bons autors la millor obra es la primera, y encara qu'aquesta afirmació, considerada en absolut es falsa, entesa com s'ha d'entendre, no poques vegades pot convertirse en una veritat, perque l'autor de raça en l'obra primera que dona al públich com definitiva (no compten per rès los ensaigs y borradors del incipient) hi posa tota la seva ànima, compareix lliure de preocupacions y de sistemes y no es cap rarsa'l cas de que continga en llevar y essència tota la força y totes les facultats que desplegarà després en obres més treballades y de factura més perfecta. En lo *Pi de Formentor* hi hà tot el poeta Costa y Llobera com en *Le lac* hi hà tot Lamartine. En Costa podrà tenir altres obres que se li acostin, però nó que la superin. Es una oda triomfal, vibrant y valentíssima y al mateix temps harmoniosa y serena: es la exaltació del heroisme, la victoria del esperit sobre les passions baixes y revoltes, l'himne coratjós y fèrvit de l'ànima assedegada de claror, de llum y d'eternitat.

L'èxit clamorós d'aquesta poesia immortal, reproduhida aviat en tots los periòdichs y apresada de memoria pels admiradors, no ensoperbí a nostre Costa ni li enterbolí'l seny, ans bé l'incità encara més al estudi y a la meditació. Allí, entre'ls abruptes penyalars y les divines cales de Pollensa, abandonant los certamens y les públiques ostentacions, anava cisellant noves estrofes, rítmicament arrodonides, en una soletat plàscivola y feconda.

Per la platja ò per l'altura
vaig tot sol... ¡dexàume anar!

Mes, quan al any 1885 coleccionant aquexes inspiracions les donava a l'estampa a Palma, una major sorpresa donava a sa familia y a sos amichs anunciantlos son decidit propòsit de consagrar-se a la vida religiosa. Sembla que la única concessió que'l seu pare pogué arrencarli fou la de desistir d'entrar a la Companyia de Jesús com era son ferm desig, y allavors se'n anà a Roma a fer sa carrera eclesiàstica a l'Universitat Gregoriana, ordenantse de sacerdot l'any 1888 y doctorantse en Teologia al any següent.

Tornat a sa terra, sa viva imaginació y son ardent zel

apostòlich l'atragueren al exercici més penós però més fructífer de son sagrat ministeri, la predicació. Y recorregué tots los pobles de la illa estimada escampanthi paraules de vida y de consol ab tota la fogositat y fervor de que ha sigut digne coronament sa mort gloriosa. Alguns de sos notables sermons han sigut ja publicats y's diu que una nova colecció veurà aviat la llum com a dignes que són de ser conservats per son altíssim mèrit.

Però la Religió y la Poesía no són enemigues, sinó tot lo contrari, y Mossèn Costa volgué confirmarho al alternar sos devers de sacerdot ab la composició d'esquisides obres literàries. Llegendes y gestes episòdiques de son país y fins alguna d'elles nascuda en ses propies possessions li donaren material per escriure tres poemets que reuní en un llibre ab lo títol de *Del agre de la terra* (Palma 1897). Lo primer *La gerreta del catiu*, està basat en un desembarch de pirates en lo segle xvi que desaparella a dos amants, dels quals l'un després de batre coratjosament va a morir a les costes africanes quan obtenia la llibertat, y l'altra, al rebre del estimat la gerreta que li envia, entra a plorar-lo en la clausura d'un convent. Lo segon poema *La Mayna* se converteix en un xamós idili, y'l darrer y més extens, *Castell del Rey*, en deu cants, descriu la heroyca defensa del últim baluart de la independència mallorquina contra Pere IV d'Aragó. Potser de tots ells lo que ofereix més interès dramàtic es lo primer, ab tot y que en *Castell del Rey* hi hà major varietat d'escenes, algunes d'elles marcadament romàntiques y'ls fets ressenyats tenen sovint lo prestigi de cosa històrica comprovada en l'arxiu de Pollensa y, en fi, una alenada patriòtica anima tots los passatges fins que l'hèroe mor a Lluchmajor al costat mateix del desventurat Jaume lo darrer rey de Mallorca. Però'l valor principal d'aquexos poemets no està en l'argument sinó en la execució, en son accentuat color local y d'època, en la bellesa de les narracions y trassa en revestirles d'apropiada forma mètrica, admetent aquesta tota mena de combinacions y fins desenterrant ab molt acert la *codolada*, avuy oblidada injustament.

Encara potser lo talent narratiu de Mossèn Costa se pot apreciar mes bé en l'aplech de *Tradicions y fantasies* que li publicà a Barcelona en 1903 la revista *Catalunya*. Lo llibre conté noves poesies molt inspirades, però lo que hi fa més pes es la colleccioneta de tradicions mallorquines magistral-

ment explicades en vers. *L'era d'Escorca*, enfonsada ab tots sos batedors, que seguiren batent y flastomant quan passava prop lo combregar y que a alta hora de la nit se'ls sent encara batre y cridar; *Les Matines*, que a la nit surten a cantar al chor los frares morts d'un monestir, ja que'ls vius dexe'n de ferho per inobservancia de sa regla; *La calumnia venjada*, ò sia'l càstich d'un cavaller obligat a vetllar la donzella que ha mort calumniada la qual al axecarse talla ab un lliri la llengua del infamador; *Un cap*, llegenda també d'una venjança divina que no idearia mellor lo poeta més genial y que, explicada per l'incomparable D. Marian Aguiló al autor, aquest sapigué transcriure insuperablement, tot axò y altres y altres fantasies, ja originals ja escoltades de boca de la gent humil, formen un deliciós ramell vistosament polit y presentat com un pom de ginesta cullit per mans aristocràtiques. Tanca'l llibre lo poemet *La dextera del geni grech* que recorda'ls del gran André Chenier, lo poeta més helènic que ha tingut la França. Aquesta dextera es l'arpa que'l gran rapsoda jònic abandonà al poguer fugir de l'illa daurada y que recull la verge sacerdotessa de son poble al salvarli la vida. Lo poema es desigual: superbament començat, camina després penosament y denota al final major cansanci. Però'l salven alguns passatges de bellesa subiràna: la escena del sacrifici druhídich y la descripció de les còves d'Artà sobressurten y s'imposen com espectacles evocats per una imaginació fèrtil y rica. *La dextera del geni grech* donà a Mossèn Costa lo merescut títol de *Mestre en Gay Saber*. Després de tant temps d'abstenció, havia tornat a concórrer a nostres Jochs Florals, essent proclamat son messtratge a Sant Martí del Canigó en lo memorable certamen que hi celebrarem l'any 1902.

Però Mossèn Costa es un poeta essencialment líric y ahont se'l pot veure mellor en lo ple de ses facultats es en la segona y definitiva edició de ses *Poesies* (Barcelona 1907) reproducció de la de 1885 molt aumentada y seleccionada. Aquí l'admiració's fa sencera y franca y sense restriccions, perquè'l poeta, ja lliure de vacilacions, viu en son propi element y emprèn gentilment la volada ab tota llibertat sense fadiga y sense esforç. Y la poesia de Mossèn Costa es ja'l riu que devallant entre amplies marjades, avança pausadament y solemne, a voltes dormintse tot reflectint lo cel y la estelada, a voltes remonentse y axecant les ones en actitud valenta, però sempre

retornant a la magestat de son curs magnífich escampador de remors serenes.

Lo llibre es abundós de composicions de distints temes, mes totes elles vénen a convergir en un mateix ideal: la exaltació de la fè y la dignificació del esperit humà. *Lo Pi de Formentor* hi trova móltes altres veus que repetexen sos accents d'enlayrament y de llibertat. *Demunt l'altura*, *Temporal*, *Tenebres*, *Adorant*, son altres tants ecos del himne entonat per l'arbre del promontori. Y aquexa aspiració constant a la victoria, l'esperança en una felicitat suprema, no abandonen al autor ni en sos moments de depressió ò de melangia, *Vagant pel bosch*, *Defalliment*, *Dies malalts*.

Era impossible que aquexa illa de Mallorca, que un recorda com un somni venturós de visions encisadores ab ses talledes serres y gegantins penyalars de la costa brava, ab ses planures d'atmetllers florits y d'oliveres centenaries, ab aquell mar lluminós que s'atura a descansar en la sina de les tranquiles cales y esparagols de la ribera com si descobrís en elles la estada de la pau, era impossible que no encengués la inspiració d'un fill tan predilecte. Y, en efecte, la contemplació d'aquestes maravelles arrenca de la lira de Mossèn Costa melodiosos acorts y l'imponent y fantàstich *Torrent de Pareys*, lo paradisiach *Gorch blau*, *Raxa*, *Miramar*, *L'avench de Còva negra*, són cantats en estrofes sonores d'un ritme cadenciós y harmònich, com si ab totes elles hagués volgut anar teixint musicalment la superba ofrena a sa terra d'una sonata esplèndida.

Lo gust depurat de Mossèn Costa dóna a sos versos una forma impecable y fins ses més jovensanes expansions romàntiques foren sempre frenades per la ponderació y'l refinament de sa cultura clàssica. Es lo romanticisme mediterrani, que no permet excedirse, que no en và aquell mar de voreres ben delimitades com un estany, es lo mar de la proporció y del ritme, lo mar de Grecia y Roma. L'eminent publicista *Gaxiel*, que ab la perspicacia de sa clara retina ha ben traçat la silueta de Mossèn Costa, ha dit que sos versos són les aygües d'un aqueducte romà redolant a l'ombra de salzaredes romàntiques.

No poden oblidarse tampoch les composicions curtes de la colecció, exquisides miniatures, alguna d'elles de quan l'autor tenia 19 anys. Servexin d'exemple *Dos sospirs*, *Amor de*

patria, l'hermós sonet *Sequedat* y la deliciosa y melòdica *Marina*.

Y no retrayentne ja més, valga per totes les que's callen la magnífica composició *L'harpa*, que podria firmar Goethe. Canta'l gran poder de la Poesia que resucita pobles, y per intensificar més la seva intenció, escrigué després una altra oda bessona *Poder del harpa*. Una y altre ressalten al costat de les millors en aquest llibre d'or de la lírica catalana.

Mossèn Costa havia publicat l'any 1899 ses molt estimables poesies castellanes y al 1906 confià a la *Il·lustració Catalana* el darrer volum de les que escrigué en nostra llengua ab lo títol *Horacianes*. Sa oda *A Horaci*, composta també quan era molt jove, fou saludada ab gran entusiasme axís que fou coneguda per tots els imitadors del poeta venusí. Aquesta oda, sobria y austera y legítimament clàssica, encapçala'l llibre, qu'es com un respectuós tribut d'un fill de la romana Pollensa a l'avia, Roma. Per Mossèn Costa y Llobera, expertíssim llatísta, no tenia secrets la Musa horaciana y'l generós intent de trasplantar ses formes mètriques al català li inspiraren la composició d'unes quantes elegantíssimes odes. Es, no obstant, convenient aconsellar molta prudencia als que l'imitin en l'ús d'aquestes formes difícils que han de portar a una probable cayguda a qui no tinga son bon gust y son talent. Potser per axò ressalten sobre les alcayques les poesies d'estrofes més conegudes y familiars. Axís la *Tornada del hivern*, axís la *Adolescencia*, en la que es una felix troballa la intercalació del episodi del jove Hylas, qu'es perfectament horacià y axís també la superba alocució *Als joves*, que fa l'efecte de que si Horaci hagués volgut condensar la seva Art poètica en una oda no hauria empleat altre llenguatge ni donat millors consells. Horaci qu'es lo poeta dels esperits aristocràtics, ja trobà aquí abans qui genialment intentà transportarlo a l'inspiració moderna y si en son temps la figura sublim y solitaria d'En Manuel de Cabanyes restà incompresa puja avuy el nostre Mossèn Costa a ferli dolça y amorosa companyia.

Finalment, clouen la producció poètica de Mossèn Costa y Llobera ses *Visions de Palestina* (*Il·lustració Catalana*, 1908). Escrites poch després de feta una pelegrinació a la Terra Santa, s'aparten completament de les descripcions usuals de viatges similars. Parla'l poeta y nó'l turista. La versificació que adopta no té rès que veure ab la nostra. A semblança del ver-

sícul hebrèu, les estrofes, sense rima, lliguen simètricament los pensaments formant un paralelisme de concepte. Es com un poema líric de forta poesia elegíaca. L'autor no veu per tot arrèu més que misèria y desolació. No dèxa de contemplar los camps de més bon cultiu ò d'aspecte més apacible (*Nazareth, el Jordà, Dalt del Tabor*), però desseguida la tristesa li ennuvola l'ànima y plora'ls recorts qu'aquelles visions desparten. La profanació de Jerusalèm y la mesquida d'Omar l'omplen d'amargura y de fel. Lo sacerdot cristià s'exalta y s'extasia en lo turó del Gòlgotha y en la nit passada davant del Sant Sepulcre. Y creix son desconhort resseguint los sagrats paratges tacats per quadros de lleprositat y llatzeria, sentint ploroses lamentacions de juhèus, vagant per la plana de Jericó plena de febres, abarçant en fi tota la Galilea, tota la Judea defallida y cada dia més despoblada y miserable. Y'l poeta recull totes aquexes impresions d'horror, dites en llenguatge axecat y noble, per multiplicarles encara davant del espantós espectacle del *Mar mort*. Aquesta descripció, una de les més grans planes literaries de Mossèn Costa, es indubtablement la mellor del llibre. Aquell mar ilefiscós, d'aigues betuminoses, *com crismades d'oli d'infern*, ahont no hi viuen ni'ls pexos y que ni pot emmirallar lo pedregam que'l volta que's converteix en quera y en pols y cendra com soportant l'estigma de la maledicció divina, ha inspirat al autor aquest passatge que sembla una continuació de les lamentacions de Jeremies ò d'Ezequiel. Y tota l'obra al fi no ve a ser més qu'un altre *Super flumina*, sospir de l'ànima cristiana qu'anyora l'antiga florida terra del Fill de Deu avuy en poder dels infidels y aniquilada y perduda.

Després d'axò, Mossèn Costa, nomenat canonge en 1909, arreconà ja sa lira per dedicarse únicament a sos devers religiosos y a promoure obres de caritat.

Però dèxa aximateix alguns treballs en prosa; diferents discursos de Jochs Florals, dels quals es lo més notable lo que digué en la presidència dels de Barcelona al any 1906 sostenint la gran veritat de que no són solament un certamen literari sinó lo reconexement, la fè de vida d'una llengua y del Geni d'una raça; la magistral conferencia qu'estudiant les formes mètriques donà al Atenèu Barcelonès y, sobre tot, la recordança que féu l'any 1918 de son malaguanyat amich y coterrani Ramon Picó y Campamar per encàrrech de l'Aca-

demia de la Llengua Catalana. Es un model de necrologia qu'honra tant al autor com a son company difunt. Los dos eximis poetes pollensins se completen: l'un gran lírich, l'altre eminent èpich-dramàtich.

Dexa encara pendants de publicació un aplech d'himnes religiosos y la traducció d'alguns dels de Prudenci, lo més vigorós dels lírichs llatins posteriors a Horaci. Van en fi en mans dels devots alguns llibres séus de caràcter religiós, tals com lo *Via Crucis* y l'adaptació al mallorquí del notable *Mes de Maria* qu'escrigué l'insigne Quadrado.

En sos darrers anys s'havia anat allunyant més y més del conreu de les lletres. Y en la intimitat se condolia, no pas per ell sinó per lo que axò significava, del poch cas que feya de la seva obra l'actual jovenalla, y de lo poch agraït que resultava son treball de sempre. Mossèn Costa vivia massa enlayre per poguer donarse compte de que la poesia ara ha entrat en la nova Era gramatical y ls séus rimayres, que tenen la emoció poètica, l'estre y la fantasia per faramalles *vuytcentistes*, no estan per perdre'l temps en la lectura d'aquexes odes clàssiques; y qui sab si al analisarne algun vers, examinantlo ab pincas y microscopi han descobert que no feya'l pes perquè no *desdiftongava* prou. Però apart d'axò, la poesia de Mossèn Costa es massa selecte perquè pugui tenir públich numerós. Les joyes que feya'l lírich pollensí ni són per argenterets d'escaleta ni poden plaure a la vulgaritat, però ara y en tot temps seràn estimades y llegides per la gent ben dotada de positiva y sòlida cultura.

Y axís ha mort l'excelent poeta y'l sacerdot exemplar, deixant un recort inesborrable no sols als amants de les belles lletres sinó als cors piadosos. Mallorca té la obligació de vetllar perquè sa memoria no s'esborri may y Pollensa, que ha d'enorgullirse d'haverlo vist néixer, té també d'honrar dignament lo seu recort, com ha d'honrar lo d'En Picó y Campamar, son altre fill no menys digne d'estima.

Compta Mossèn Costa y Llobera en sa hermosa necrologia d'En Picó que caminant, caminant los dos companys per dalt de Formentor, al pujar per un espadat penyal, ab gran sorpresa descobriren un niu d'àguiles marines. Però Mossèn Costa no ho diu tot: no diu que ja abans l'esperit dels dos egregis poetes amichs havia descobert lo secret de volar com aquelles àguiles. Què deù haverhi en la bella contrada pollensina tan

propici al geni, que'l sàpiga atraure tant? Quan bé se li poden aplicar aquells versos de Mossèn Costa en lo poema *Castell del Rey*:

Sols per àguiles propi tal lloch pareix
y d'àguiles més nobles estatge n'es;
les àguiles que viuen d'honor y fè.

J. FRANQUESA Y GOMIS

ALGUNS RECORTS PERSONALS MEUS DE MOSSÈN COSTA

Móltes belles coses s'han escrites en aquests darrers dies d'En Miquel Costa, ab motiu de la seva mort sobtada, y móltes també abans d'ella, a mesura que anaven publicantse'ls séus distints volums de poesíes, que varen seguir a la quasi bé ignorada aparició de aquell meravellós tomet de 1885, que sols fou saludada per una sola veu, la del eminent crítich Joan Sardà, y en termes, per cert, que desplagueren al autor. Al costat d'aquestes veus, la major part ben autorisades, jo no hi faria un lluhit paper. Mes, no vinch ací a fer feyna crítica; a més de que'm mancaria temps y reculliment per ferla ara, en aquestes planes, que he d'escriure cuytadament. Jo tinch altres coses que dir del alt poeta, que fou per a mi com un germà del cor. Després de la mort d'En Menéndez Pelayo, cap altra m'ha fet sentir una impressió més fonda d'orfandat espiritual. *¡Multis ille bonis flebilis occidit... nulli flebilior, quam mihi,* puch exclamar, ab el mateix intèns anyorament, que el gran lírich llatí! Sols ab la mort, ¡cruel experiencial conexèm la mida y la fondaria dels nostres afectes. Sols ab ella també, quan se tracta d'homes immortals, ens fem càrrech de la gran vàlua del tresor espiritual qu'hem perdut.

Els meus llegidors me perdonaràn, donchs, que jo doni a les impressions que vaig ara a estampar a corre cuyta en el paper, un caràcter de intimitat personal, que no té rès de vanagloria, encara que la tingui, y mólt gran, de la fortu-

na que Deu me concedí, al entrar en el llindar de la meua juvenesa, de trobar-me en el camí de ma vida, ab una existencia tan excelsa. Me donen dret a parlar d'En Costa d'aquexa manera, una amistat de quasi mig segle, alimentada des de la època dels nostres estudis, per freqüents convivències, aquí, a Madrid y a Palma, y per una correspondència, que guardo gelós, com tresor inestimable, sostinguda durant quaranta sis anys, desde 1876 fins al present, que'm fa posseïdor y depositari d'una mena d'autobiografia, plena de revelacions interessantíssimes de la vida literaria y espiritual del poeta. D'ella y dels dies del llunyà passat meu, en que'l coneguí, vaig a treure ara algunes impressions y noticies, segur de que'l séu caràcter íntim ha d'ésser l'únich que podrà donar algun interès a aquestes ratlles.

Vaig conèixer a Mossèn Costa a darrers de Setembre del any 1873. Com qui no diu rès, ha passat prop de mig segle! Tornava jo de Mallorca ab els meus pares y germans després d'una tranquila estada d'uns tres mesos a la illa, en aquells frisosos dies de la guerra carlista y cantonal, y de les disbauxes revolucionaries de Barcelona; estada bruscament trencada per la necessitat de rependre'ls meus estudis de Lletres y Dret en aquesta Universitat. La matexa obligació duya al jove poeta mallorquí, que havia fet dins Palma'l primer curs de la carrera de Lleys, en una Academia lliure particular, ab la matexa manca de vocació, ab la que jo m'aprenia l'Heineccio y l'Ortolan. Ell tenia dinou anys ben fets; jo n'havia complert els disset. Ell se trobava en plena y admirable formació literaria; jo'n confegia tot just les beceroles. No recordo ben bé ara, a la respectable distancia de quasi mitja centuria, com y de quina manera'ns ferem trobadissos en el pont del modest vapor «Lulio», sadoll de carn porquina, que feya llavors periòdicament la travessia entre Palma y Barcelona. Era ja fosc, y la coberta molt desembrassada de passatgers perque la mar que s'havia emfortit al entrar en el canal, estava sols illuminada per la claror de les estrelles, talment com la del vaxell qu'emmenà al alt rey En Jaume a la conquesta de Mallorca. En Costa havia publicat en aquell mateix any, en la *Revista Balear*, alguna de ses poesies que havien cridat ja

l'atenció dels escriptors de la illa. No eren en rigor, els seus primers assaigs poètics, car aquests dataven de la època dels seus primers estudis de segona ensenyança en l'Institut de Palma, apenes sortit de la seva infància. He de confessar que malgrat les meves relacions literàries en dita ciutat, hont el meu pare tenia tan bons y antichs amichs, jo no vaig haver cap esment d'aquelles notables poesies. Com el jove poeta residia sempre a Pollensa, sa vila nadiua, may el vaig trobar a ciutat, ahont l'haguera conegut de segur, per lo molt que freqüentava la casa d'En Quadrado, gran amich de la seva familia y de la meua. Era quasi l'únich escriptor balear qu'En Costa tractà personalment, abans de traslladarse a Barcelona. Lo que sí tinch present es que, tal vegada per haverne sentit parlar al mateix Quadrado, que fou d'ell sempre un admirador fervorós, jo ja'l tenia en un gran concepte, y sentia per ell una veneració respectuosa. No cal dir la immensa gaubansa que vaig experimentar, al saber que aquell retret macip havia d'ésser company meu de viatge, y molt més al fer conexensa ab ell. Rès més fàcil en aquella edat en que sols s'escolten en aquest cas, els impulsos del cor, sense necessitat de previes presentacions. Aquella nit de navegació començà la nostra fraternal amistat, que may més havia d'interrompres, y que únicament ha pogut trencar la mort de copdescuyt, car a la setmana anterior a la en que jo borronejo aquestes ratlles, vaig contestar, ¿quí m'ho havia de dir? per darrera vegada, a la última carta que d'ell havia rebuda...

En Miquel Costa s'allotjà en aquesta ciutat en una dispensa situada en el quart pis d'una casa del aleshores encara no urbanisat carrer de Fontanella, senyalada ab el número 11, en els baxos de la qual hi hà ara establerta l'antiga llibreria de la Viuda Plà. No tinch present si en aquella dispensa hi habités cap altre mallorquí, fòra del vell compositor y mestre de capella, Joaquim Portas. Els demás estudiants mallorquins que cursaven Dret, y que formaven un vertader grup literari, tals com En Joan Alcover, En Lluís Estelrich, En Joan Rosselló y En Matheu Obrador, únich qu'estudiava Filosofia y Lletres, habitaven en altres dispeses de la vella ciutat, alguns d'ells al carrer del Regomir, si la memoria no'm falla. En la modesta del carrer de Fontanella vaig fruit de les per a mi belles primicies de l'inspiració d'En Costa, tals com *La primera llàgrima*, *La vall*, *Amor de Patria*. Totes aquestes poesies porten la

data de 1873; algunes foren compostes aquí, a Barcelona, en dit mateix any, com la titulada *Lo que diu una cançó*. Altres ho foren en el següent curs de 1874 a 1875, el darrer dels dos que estudià a la nostra Universitat, y que, escrits aquí ò a Pollensa, me les anava llegint successivament el seu autor en les freqüents visites que'ns feyem, ja en la seva senzilla cambra d'estudiant, ja en la vella casa dels meus pares del carrer de Raurich. Recordo, entre altres, les incomparables peces, *Demunt l'altura*, *Sequedat*, y sobre tot el *Pi de Formentor*, que després m'envià manuscrita, obra capdalt de la nostra renaixent poesia.

En Costa y Llobera vingué a les nostres aules universitàries just en el mateix curs que les havia abandonades el meu fraternal amich Menéndez Pelayo. No podia esser substituït aquest mestre meu inolvidable per una figura més excelsa y que millor m'indemnisés, en quant possible era, del buyt que en ella el primer dexava. Del reduït estol d'estudiants *montanyesos* y catalans, com En Franquesa y En Bertran y Bros, que feya rotllo en l'Universitat, al futur apòstol de la cultura espanyola, vaig passar a formar part, quasi sol, del més nombrós, constituït pels estudiants mallorquins, de que suara parlava. Però dech palesar, que llevat d'En Costa, d'En Rosselló y del Estelrich, el degà y el més constant y fraternal dels meus amichs de lletres que ara'm resten, jo no feya *penya* ab ningú més, ni'ns veyem may en tertulia tancada en cap cafè, com era y es estava costum general entre gentes de lletres, perque ni ells ni jo n'erem parroquians. Sempre he viscut isolat en la meua vida literaria, y he defugit per temperament les reunions de cafès, *casinos* y atenèus. Y he de confessar la veritat: havent tingut des de ma primera juvenesa la fortuna de guanyarme l'intens afecte de dos homes tan grans, com En Menéndez Pelayo y En Costa y Llobera, sense donarmen compte, instinctivament, un cert egoisme intel·lectual, una mena de gelosia, no'm dexava sentir la necessitat d'altres dolces y ben naturals comunicacions. Després he mantingut tot temps aquest caliu d'afecte, per medi de la correspondencia. Tornant al nostre malaguanyat amich, no puch dir quina era la seva vida de relació literaria a Barcelona, que si fa no fa devia esser tan retreta com la meua. Recordo que freqüentava també, además de ma casa, la del seu conterrani, En Picó y Campamar, gloria de les lletres catala-

nes, y qu'ell el donà a conèixer a altres poetes y escriptors de la nostra terra, que formaven el nucli principal de la nostra primera societat d'acció catalanista, anomenada *La Jove Catalunya*. L'estímul que rebé d'ells el mogué, a pesar del seu retraïment, en aquella època de la vida en que tant se sent l'atracció de la gloria, a enviar al Consistori dels Jochs Florals de 1874, de que formava part el seu amic Nanot Renart, la poesia *La primera llàgrima*, que fou premiada ab el primer accésit, y al any següent, *Lo Pi de Formentor*, que no va merèixer cap menció en aquell certamen, en que fou recompensat repetides vegades per ses poesies y cenyí a sos polsos la suprema corona delfica'l nostre dramaturch, En Frederich Soler. El que més compengué al jove Costa y més influencia exercí en ell fou En Marian Aguiló, el venerable Patriarca de les lletres catalanes, del qual tots quants hem tingut la sort de conèixer n'hem rebut, més tart ò més d'hora, estímuls, lliçons y consells. En sa casa lligà ferma amistat ab els dos Mossèns, Verdager y Collell, dels qui sempre'n fou tan afectat.

Vet ací tot quant puch recordar de la vida literaria d'En Costa a Barcelona. Ja entrat el mes d'Octubre de 1875 son pare's determinà a enviarlo a Madrid a continuar els seus estudis de Lleys, seguits de tan mala gana, y la casualitat volgué que jo fos també en aquella saó, company seu a la Cort, com ho havia estat dos anys abans a Barcelona. Havia sigut cridat el meu pare a formar part d'un Tribunal d'oposicions, y se'm va dur ab ell per a que conegués la vila del ós y del arbós y tastés els estudis de la enfàticament anomenada Universitat Central. Mon pare que sentia per En Costa una viva simpatia y una fonda admiració, el presentà ab orgull a la modestíssima tertulia literaria que's reunia en casa del seu antich amic don Diego Luque, obscur autor dramàtic, y més aviat refundidor d'obres teatrals, a qui havia donat cert crit sa novela històrica *La Dama del Conde-Duque*, mólt dintre del ambient de la època en que's publicà (1852), y una de les primeres del seu gènere, en la nova aparició de la influencia de Walter Scott en les lletres espanyoles. El meu amic, se pot dir, y així ell més tart m'ho confessava, qu'a Madrid no tractà altres escriptors que'ls de la reduhidíssima tertulia d'En Luque. En Menéndez Pelayo havia tornat a Santander a darrers d'Octubre d'aquest any de 1875, y ja no tingué avinentesa de conèixer aleshores, sinó cinch anys més tart.

Fins l'anterior, la tertulia de que faig esment, a la que nosaltres hi portarem de sobte un doble contingent, se composava de la trinitat inseparable d'En Luque, Trueba y Lluís Eguilaz, y además del poeta lírich Antoni Arnao, amich fraternal d'En Selgas, ab el que tenia certs punts de contacte. Rès més ensopit qu'aquella reunió, quasi a les fosques, en la penombra de la qual brillava a tandes, com llum de far llunyadíssim intermitent, el cigarro del bondadós Antoni Trueba, fumador incorregible y persistent. No's podien acoblar temperaments més tranquils y homogenis qu'aquells; una suau melancolia'ls embolcallava; la fè y'l cast amor eren la seva única inspiració. Romàntichs encara, no havien heretat de la Musa frenètica del dolor y del desengany més qu'un dolç sentimentalisme. La única nota animada de la tertulia la donava l'axerida filla del Eguilaz, Rosita, qu'alguna volta, ab sa fina veueta, ens féu fruir alguna cançó catalana apresada dels llavis de sa mare, distingida dama barcelonina. Regnava allí una simpatia sincera envers les lletres catalanes, y la misteriosa y monòtona tonada del *Comte l'Arnau* s'havia barrejat una vesprada ab una traducció castellana del romanç del meu pare, *¿Per què ploras, trobador?* feta per l'autor de *La voz de un creyente*, que publicava poch després la *Ilustración Española y Americana*, ab un encomiàstich article d'En Trueba, declarantse fill del *Gayter del Llobregat*. En Costa passà per cà'n Luque com una ànima incompresa, sense dexar transparentar may les maravelles que dins d'ella atresorava.

* * *

Mes, dexèm ara de banda els petits recorts anecdòtichs y anèm a cercar altres impressions de l'amistat que ab ell m'uní en l'arrel matexa del seu temperament poètic. Ab quina admiració'ns comunicavem els seus companys, als qui'ns tocà la ventura de fruir de les seves primicies poètiques, l'efecte extraordinari que'ns havien produhides! Allò era per nosaltres una cosa nova; era l'aparició d'un geni que havia d'assenyalar una fita ascencional en el nostre Parnàs. Mallorca se'ns apareixia en els versos d'aquell jove extraordinari, una terra d'ensomni, transfigurada en un sublim Tabor, per obra del seu nou poeta. ¡Oh quina serenitat en aquelles inspiracions! ¡Oh quina puresa, quina aristocràtica y senzilla sobrietat, qui-

na precisió de contorns! Per primera vegada veyem caminar la Musa catalana ab augustes passes de deesa! La oda, el crit més pur de l'ànima poètica, amor de la escola catalana des dels temps del Aribau, may tan amunt ningú l'havia enlayrada. Ningú li havia donada una volada més triomfal, més magestuosa, ni un ritme més musical. Aquella distinció suprema, reflexe de la seva ànima, del seu noble continent, ens tenia corpresos. La nostra nissaga, *sedenta d'educació*, com diu el nostre exquisit Carner, rebé, ab avidesa, encara que tart, perque per llarch temps restà com un poeta ignorat, aquella forma puríssima pagana, treballada ab esperit cristià y fosa en la fornal de la més pura emoció romàntica. Cantor solitari y excels, la seva inspiració s'havia abeurada en les dues fonts més clares de perennal poesia; la naturalesa sentida sempre per ell ab esperit ascètic, y ls models clàssichs, que seràn sempre ls models *humans* per excelencia, no precisament ni únicament per la seva immaculada factura, sinó per sa inspiració sincera y natural.

Aquelles poesies denotaven una exquisida educació literaria. Parlèm de la primera que rebé en la seva juvenesa; no de la ferma y madura que's plasmà en Italia, sa segona patria intelectual. Però de la formada en el terror de Pollensa, a ningú la devia sinó a ell mateix. Fou un vertader *autodidacte*. Ell sol s'aprengué'l llatí, l'italià, l'alemany, y volia encara als seus vint y dos anys apendre'l grech per ell mateix, seguint l'exemple de Leopardi, y m'escrivia demanantme indicacions de gramàtiques y diccionaris, «perque a Pollensa, m'he deya, ningú me'l pot ensenyar». Quan vingué a Barcelona, ò molt poch temps després, ja s'havia assatjat en traduhir Virgili, Ovidi, Horaci y'l Petrarca. L'exquisit Leopardi va ésser tal vegada un dels seus primers mestres. Però després, en 1879, varen caure en ses mans les *Odi barbare* de Carducci, y per elles sentí un entusiasme tan ardent que no sabia com comunicàrmel, si bé les trobava «detestables per son esperit filosòficament pagà y contrari al cristianisme». Y totseguit m'afegia: «La bellesa d'aquestes poesies es tanta, que apesar del paganisme que respiren un no pot menys d'admirarles y apèndreles de memoria, com s'aprenen y admiren les obres dels antichs.» Ell sabé treure altíssim profit de les riques inspiracions d'aquell poeta altaner y despectiu, que va llençar al front august del Pontificat, en el moment sublim de convocar el Concili Va-

ticà, la seva oda sacrílega *A Satana*. El seu fervorós culte clàssic culminà en la obra ferma y noble de les *Horacianes*, hont per primera volta la musa catalana's calça l'aristocràtic coturne grech, ab que Carducci agensà a la italiana, defugint d'amprar ritmes còmodos, amorfos ò viciosos, acompanyats, no sens rahó, per Teofil Gautier a *un soulier trop grand —de mode— que tout pied quitte et prend*.

Mes el primer fruyt de la imitació del neo-helenisme italià, fou en la primavera de 1879, la seva *Oda a Horaci*, que's convertí més tart en un remordiment de la seva escrupulosa, immaculada consciencia, tal vegada més per l'impuls originari d'ella, que per la poesia matexa.

Oh! quin episodi més interessant de la seva vida literaria es aquest, en el qual, per fortuna, puch dir, com el poeta, *pars magna fui*. Al rebre aquella oda arrogant y augusta, me mancà temps per tramètrela a En Menéndez Pelayo, que la va publicar tot seguit que'n tingué avinentesa, en la segona edició del seu *Horacio en España*, acompanyantla de frases d'admiració, moltes voltes ja recordades pels crítichs del gran poeta mallorquí. En elles el consagrava com un dels primers lírichs de la península, y el declarava en aquella oda superior al mateix Carducci, que certament no es sempre tan transparent com el seu imitador mallorquí. S'havia consumat llavors en l'esperit d'En Costa, una profunda crisi religiosa que'l dugué al sacerdocí, y considerà en aquelles circumstancies, l'acte d'En Menéndez, com un atreviment poch delicat, de que se li quexà directament, y la meua intervenció en el fet poch menys que com una lleugeresa imperdonable. Sa estada a Roma, ahont anà a fer en la Universitat Gregoriana's seus estudis eclesiàstichs, modificà completament el seu criteri. Ja En Menéndez Pelayo ho havia previst y ben a les clares m'ho manifestà al escriurem més tart sobre aquest incident. «Ni si quiera me acuerdo de los términos en que se me quejó de la publicación de su obra. Lamenté sus excesivos escrúpulos y nada más. Pero ya se irá curando de ellos en Roma.» En efecte; allí la contemplació diària dels grans monuments de l'Esglesia, inspirats pel Renaxement, y de les obres capdals de la civilisació clàssica curosament conservades, pels Papes: en un mot, l'espectacle corprenedor de la tiara pontificia, cenyida ab la garlanda de les Gracies, li féu una impressió profunda. Feyà poch temps cabalment, que aquell gran Lleó XIII,

del qual ab tanta admiració m'escrivía, havia volgut celebrar, sota la seva iniciativa, el XIX centenari de Virgili, del cantor grandios y tendre alhora, que havia fascinat al auster Dant, y fet vessar llàgrimes a Sant Agustí.

Fou des de Roma, en Desembre de 1888, tres mesos després de la seva consagració sacerdotal, que'm demanava que li remetés una copia de la seva *Oda a Horaci*, de la que n'havia destruït l'original, per judicarla més serenament. Com es natural, assossegat ja'l seu esperit per la gran victòria aconseguida, ab la seva, per tants anys cobejada, ordenació sacra, res vegé en ella de pecaminós, y no's penedí d'haverla escrita. «Ja veus, me deya, com Roma m'ha fet tolerant! Ell y En Menéndez Pelayo, sense saberho un del altre, havien coincidit plenerament. Vuyt anys després, aquella oda, que per fortuna jo havia salvada, esdevenia'l pòrtich triomfal y superb de les seves nobles *Horacianes*, filles directes de la Roma clàssica, escrites per un sacerdot que sabia portar el mantèu com una *clamide* romana; empelt cristià del exquisit art de Carducci en la nostra lírica; renovació superior del estre de Cabanyes, que recobrava la carn y la sanch del maternal llenyatge.

* * *

Si volgués parlar de tots els recorts que ara s'acumulen en la meva ment, brollaria de ma ploma un llarguissim article; millor dit, un llibre. Però jo, ab gran recansa meva, no tinch temps, ni'n tindré may, per a escriurel. Ja n'hi haurà qu'ho faràn ab major fortuna. Prou he abusat, pel moment, de les planes de CATALANA y es just que dexi espay per a que alternen altres veus en aquest pòstum homenatge. Perdóninme'ls llegidors aquest llarch esplay. Mes, abans d'acabar me cal dir, que jo he perdut ab En Costa no sols un amic del cor, sinó un mestre, un estímul, y una generosa recompensa de tots els meus treballs. Els seus benèvolos judicis m'omplien de satisfacció, jatsia que l'afecte hi entrés en ells en gran partida, per allò de *laudari a laudato*. Ell m'encoratjava ab sa veu plena d'autoritat y en cambi, era tan gran sa modestia, que m'enviava'ls originals de moltes poesies, y les sometia humilment al meu criteri, per que li assenyelés els seus defectes.

Era un mestre, he dit, y es cert, porque no sols ho era en

materies literaries, per son gust puríssim, sinó que com tal el tenia també en materia d'estil y de llenguatge. Oh! respecte d'aquest punt son instint no s'errava may. Ja als divuyt anys escrivia com els més castiços models de la nostra Renaxensa. La seva llengua neta, senzilla y noble, no distrèu, ni molesta; defuig ensèms l'arcaisme parasitari y l'inútil y petulant neologisme. Es clara, transparent com la superfície d'un mar tranquil, que fa veure enganyosament a flor d'aygua, les seves profunditats, plenes de tresors. En la darrera lletra que li vaig escriure, que pogué llegir pocs dies abans de sa mort, jo li demanava ajuda y consell, contra la vessania lingüística que'ns invadeix.

Però tan gran, tan noble com l'escriptor era l'home. Com el balear Miquel Veri, un dels grans poetes llatins del Renaixement, En Miquel Costa fou un dels més grans escriptors clàssichs de la nostra llengua, y ensems un varó d'una vida immaculada. Dolçament auster, per ses virtuts, tant com pel seu geni, des de la juvenesa'ns imposava als companys seus un sentiment de reverencia. La seva excelsa vida, com observava fa temps l'anyorat Oliver, ha estat sempre plena de renunciés y abstencions, consumades apaciblement y fins ab cristiana alegría del cor; alegría que's reflectia en aquella riälla seva pudorosa y alhora distingida. Té Mallorca, encara per fortuna seva, escriptors que poden aconhortarla de la pèrdua del seu cantor sagrat. Però certs cayres de la personalitat d'En Costa són insubstituïbles, y en aquest sentit, al plorar sa mort irreparable, bé podriem aplicar a la illa daurada, les paraules del gran lírich llatí, ab motiu de la pèrdua del seu amat Quintili: «*Quando ullum inveniet parem?*»

A. RUBIÓ Y LLUCH

22 Octubre de 1922

BREU COMENTARI SOBRE L'OBRA POETICA D'EN MIQUEL COSTA

Parlant del català com a llenguatge literari, jo escrivia l'any 1903:

«Es un deplorable indici d'estancament y d'inercia que sia encara necessari discutir certes veritats sancionades per pensadors y crítichs eminents, monumentalisades per l'exemple de la breu historia literaria mallorquina. ¡Y tan breu! Poch més de cinquanta anys. Des de Ramon Llull fins que s'inicià en el primer terç del segle denou el renaxement de la literatura catalana, tot es buydor y sequedat. Ni una estrofa dexta rastre. Tot són imitacions fades y surenques; però ve l'hora que Mallorca se digna contemplarse a sí mateixa y recobrar la seva veu; y l'*Estrella de l'aurora*, *L'ombra*, *La llar*, *El Castell de l'Harmonia*, *L'Espigolera*, *El Patró*, *Ferran V*, *La mal casada*, *Lo pi de Formentor*, *La rondalla dels tres hostes*, *Ressorgiment*, la *Llegenda de Jaume el Navegant*, y tantes altres vibracions de l'arpa, abans polsosa y muda, diuen en chor l'himne triomfal de la nostra llengua.»

«Potser me diràn:—N'hi ha d'aquests autors que han honorat la poesia castellana: En Costa, per exemple. En bona hora; vejiam el cas, perquè val la pena. L'inspiració del nostre poeta te dos focus capitals: Pollensa y Roma; mes no canta'ls temes italians des de la comarca nadiua, ni canta'ls temes pollensins des de la ciutat eterna; a una banda y l'altra, notèmo bé, tradueix les impressions directes, els monuments que contempla, les ruïnes que trepitja, la naturalesa que'l rodeja, la vida que viu. Y en el centre del món llatí, l'universalitat dels assumptes, qui pertanyen a la patria de tots, li permet vessar ses emocions en la llengua de *Fray Luís*, germana bessona de la llengua de Manzoni, y la que més s'adonda a les modalitats y combinacions mètriques d'estructura italianesca; però a Formentor y a Ternelles y a la cala de Sant Vicens, canta en la llengua que begué d'infant en els pits que l'alletaren. Bastaria l'himne de *Las Catacumbas*, fill d'Italia, per acreditarlo d'il·lustre poeta castellà; però són encara més fortes y més excelses les estrofes que li ha dictades la musa pollensina; es a dir, qu'en l'obra del poeta, la musa camperola d'aquell recó de món, ha vençut la musa capitolina qui presideix els horizons de l'història humana.»

JOAN ALCOVER Y MASPONS

POESIES

DE MOSSEN MIQUEL COSTA Y LLOBERA

— DE «POESÍES» - 1885 —

LO PI DE FORMENTOR

*Mon cor estima un arbre! Més vell que l'olivera,
més poderós que'l roure, més vert que'l taronger,
conserva de ses fulles l'eterna primavera
y lluyta ab les ventades qu'assalten la ribera,
com un gegant guerrer.*

*No guayta per ses fulles la flor enamorada,
no va la fontanella ses ombres a besar;
mes Deu ungl d'aroma sa testa consagrada
y li donà per trone l'esquerpa serralada,
per font, l'immensa mar.*

*Quan lluny, demunt les ones, renaix la llum divina,
no canta per ses branques l'aucell qu'encativam;
lo crit sublim escolta de l'àguila marina,
ò del voltor que passa sent l'ala gegantina
remoure son fullam.*

*Del llim d'aquesta terra sa vida no sustenta;
revincla per les roques sa poderosa rel;
té pluges y rosades y vents y llum ardenta;
y com un vell profeta, reb vida y s'alimenta
de les amors del cel.*

*Arbre sublim! Del geni n'es ell la viva imatge:
domina les montanyes y aguayta l'infinit;
per ell la terra es dura, mes besa son ramatge
lo cel qui l'enamora, y té'l llamp y l'oratge
per gloria y per delit.*

*Oh! sí; que quan alloure bramulen les ventades
y sembla entre l'escuma que tombi'l séu penyal,
llavors ell riu y canta més fort que les onades,
y vencedor espolsa demunt les nuvolades
sa cabellera real.*

*Arbre, mon cor t'enveja. Sobre la terra impura,
com a penyora santa duré jo'l teu recort.
Lluytar constant y vèncer, reynar sobre l'altura
y alimentarse y viure de cel y de llum pura...
Oh vida, oh noble sòrt!*

*Amunt, ànima forta! Traspàssa la boyrada
y arrèla dins l'altura, com l'arbre dels penyals.
Veuràs caure a tes plantes la mar del món irada,
y tes cançons tranquiles 'niràn per la ventada,
com l'au dels temporals.*

— DE «DEL AGRE DE LA TERRA» - 1887 —

LA MAYNA ⁽¹⁾

IDILI

*Dins un freu de la montanya,
per hont devalla un torrent,
en pau y dolça companya
vivía una bona gent.*

*La casa n'era mesquina;
però alegre com un niu,
entre ramatges d'alzina
y un bell hortet regadiu.*

*Bé esqueya dins la bellesa
d'aquell Betlèm al entorn,
bé esqueya la rustiquesa
del casull, estable y forn.*

*Entremig s'hi rumbejava
la pompa d'un vell parral,
quí des d'un fasser brondava
fins la volta del portal.*

*Si antigues eren les portes,
bé ho deya més d'un clivell...
Y eren encara prou fortes
per un portal com aquell.*

*A robar no hi aniria
cap lladre ni bandejat:
sols un tresor hi havia
que no l'emporten robat;*

*rica de fè y senzillesa,
contenta ja ab lo precís,
aquella casa pagesa
feya ombra de paradís.*

*Ombra, no més: que bé entrada
tenia la pena allà,
encara que conformada
tota dissort s'hi calmà.*

(1) Mayna (de manna = manà) se diu entre'ls pagesos de Mallorca la multiplicació miraculosa dels aliments y, per extensió, de qualsevol classe de béns o riqueses. La tradició de la mayna's troba arrèu per les nostres viles.

*Ja hi era entrat per soscayre
l'any ruyt, terror del pagès;
y ahont no hi sobrava gayre,
a la fi no hi sobrà rès.*

*Campaven just, com podien,
los pares ab set infants:
calçat apenes tenien
pel diumenge los més grans...*

*N'Ayna era la majoreta,
crescuda, innocent, gentil,
tota flor d'ulls, moreneta
ab frescor d'aua d'Abril.*

*De pastora feya encara
sovint per aquells endrets,
ò bé ajudant a sa mare
cuydava a sos germanets.*

*També per germà tenia
un jovencell abrinat
qui dins la casa vivia,
mes, per cert, no hi era nat.*

*¡Pobre Pau! Quinz'anys enrera
just l'havien recullit
del torrent a la vorera,
casi mort, petit, petit.*

*La madona compatida
(essent la nit de Nadal)
per fillet séu desseguida
l'acullí ab cor maternal.*

*Li da'l bres, buyt aleshores
del fill primer, qu'era mort;
y pare trobà llavores
aquell tirat a la sort.*

*Axi dins la gent honrada
En Pau havia crescut,
d'aquella innocent maynada
per germà reconegut.*

*¡Ay! Quan ell hagué sabuda
sa taca de naxement,*

*sentí ab la vergonya muda
lo pes del agraphiment;*

*y notant que curtejava
fins lo preçís dins la llar,
ja'l pobre's determinava
d'anarsen prest a llogar.*

*Plorant ne prengué llecencia
de sos bons pares aquells:
besà mans ab reverencia...
y també ploraven ells.*

*Partí'l jove. L'anyoraren
los qu'ell d'enfóra anyorà;
y si'ls menuts l'oblidaren,
N'Ayna per tots hi pensà.*

*Pensanthi prou estava ella
un vespre, vora del foch,
quan l'hivernada novella
feya més dolç aquell lloch.*

*Ja'l sant rosari oferia
son padrí, vellet de Deu,
qui dins la llar presidia,
tremolós, ab cap de neu;*

*quan a la porta tancada
sentiren cop redoblat...
—¡Per amor de Deu, posada
y un poquet de caritat!—*

*¿Cases millors no hi havia
aprop, per aquell camí?
Ningú hi pensà: l'amo obría,
y ja entrava un pelegrí.*

*Era grisench; d'estamenya
portava l'hàbit terrós,
mostrant reliquies per senya
sobre son pit fatigós.*

*Bé la vista li clavaren,
los majors ab pietat,
y'ls nins, qui se desvetlaren,
ab candor espantolat.*

—¡Benvingut lo romèu sia!—
digué'l padri, fentli lloch,
y s'asseya a un'estormia (2)
lo pelegrí, ran del foch.

Mentres ell de son viatge
les maravelles contà,
la jove tragué formatge,
porquim, olives y pa.

¡Ay! Altre pà no hi havia
que restàs sobre'l raol;
ni la casa'n pastaria
cap altre de blat tot sol.

Axi dava al pelegrí
la familia patriarcal
tot lo millor, fins un vi
que guardava per Nadal.

Sopant, l'hoste preguntava
les coses d'aquella gent;
y sobre tot escoltava
lo d'En Pau, atentament.

Mólt alabà l'obra bona
de cullir l'abandonat,
fent contar a la madona
de còm l'havien trobat.

Xerrant axí, la vetlada
passaren joves y vells:
en tant l'amo hagué formada
bona llitera de pells.

Allà l'hoste romanía,
quan, dantli la bona nit,
cadascú a son jas partia...
per quedar prest adormit.

Un'aua d'hivern sorrera
no se gosava axecar,
quan la gent dematinera
ja feya foch dins la llar.

Tothom va veure ab sorpresa
que no hi era'l pelegrí,
y's trobà la porta empesa
per senya de qu'ell sortí.

Llavores, en sèch, de N'Ayna
se senti la dolça veu
cridant:—La mayna, la mayna!
Sortiu, sortiu y veurèu!—

Sortí la gent: d'esglay muda
just a la porta quedà...
La post del forn mig retuda
estava plena de pa!

* * *

Un sol de Març axerit,
per entre les grans alzines,
ab les aygues cristallines
jugava plè de delit.

Mesclava la torrentera
llambreig viu de diamants,
ombres, escumes, saltants
y herba en flor per la vorera.

Entre les flors del torrent,
fresca y humil, bé hi estava
N'Ayna bella que rentava,
rentava a l'aygua corrent.

De pàssera ab alegria
refilava una cançó,
acompanyant la baldró'
d'aquell'aygua que corria.

De sobte fini'l seu cant
sens acabar una glosa,
li pujà color de rosa...
y'ls ulls baxava, mirant.

—Fadrina, la fadrineta,
acceptàume aquest anell:

(2) Estormia, coxi cilíndric de llatra, plè de palla, que serveix per seure. Es mólt usat pels pagesos pollensins.

miràu que sôu digna d'ell
al mirall de l'aygua neta.—

Axi parlà ab tò suau
un caçador ben garrit...
Si no fos pel bell vestit,
s'assemblaria a n'En Pau...

Prou ho notà ab una ullada
la jove al baxar sos ulls;
mes a les robes remulls
tingué la vista clavada,

y no l'alçà, ni cap mot
ella va dir per resposta.
—Per vós pareix feta a posta
aquesta percinta y tot.—

Digué'l fadrí; baix de N'Ayna
la percinta d'or tirà...
Mes ella se'n decantà,
lleugera com una dayna.

—Cadena d'or no es per mi;
jo may la reculliria.
¡Ja ab ella vos penjaría
En Pau, si fos ara aquí!

—¡Jo som ell, jo som En Pau,
com ets tu n'Ayna mateixa...
¡Gracies a Deu, qui me dexa
trobar-te axí, com t'escau!

Ja som rich y duch llinatge,
jo qu'era un bort acullit;
però'm manca'l bé escullit
que cerch en aquest paratge...

No creu N'Ayna lo que sent,
de tant que crèureho voldria...
Cap a la casa fa via,
y En Pau la segueix, dihent:

—¿Te'n recordes? Allà estava
baix d'aquell om, pensaliu,
quan un diumenge d'estiu
te vaig dir que me'n anava.

¿Te'n recordes? En aquell
marge mateix, ab tos pares,
quan vaig partir, tu quedares
plorant darrera'l portell.

No ho sabs? D'aquella espessura
per tu vaig treure aquell niu
de rossinyols, qu'en l'estiu
suraves ab tanta cura...—

Mentre'l jove axi parlà,
prop de la casa se feyen;
y un tros enfòra ja veyen
uns nins jugant ab un cà.

Bé'l jove los noms sabia
d'aquells infants, un per un;
y més lleuger que ningun
ja'l cà envers ell acudia.

Al entorn botant, botant,
cercava la mà volguda,
movent la coua peluda
ab grinyols d'alegre plant.

A la remor acudí
la gent qu'era dins la tanca,
y fins ab sa testa blanca
aguaytava'l vell padrí.

—No ment, no ment aqueix cà
qui'm reconeix desseguida...
¡Oh pares que'l cor no oblida,
dèxàume besar la mà!—

Tal digué'l jove, y totduna
les mans besava dels vells;
y muts el miraven ells
dubtosos de tal fortuna.

A sos pares alçà N'Ayna
fondes ullades modestes...
En Pau als nins feya festes;
y l'avi digué:—La mayna!

—La mayna!—En Pau reprengué,—
si demunt mi ja es ploguda,

bé hi teniu part merescuda
los qui'm fereu tant de bé.

Un vell, qu'anant pelegrí
planyia culpes ja velles,
per senyes ara novelles
me reconeix a la fi.

Ja no me poden dir bort:
ell m'ha donat son llinatge
y casa y rich hereuatge...
Me diuen En Pau Mascort! (3)

—Que Deu ne sia alabat!—
exclama al punt la madona;
y l'amo:—¡L'enhora bona
per tu, bon jove sortat!

—La sort no tindrè acabada,
—En Pau aleshores diu,—
si la mà no'm concediu
d'aquesta filla estimada.—

Tothom estava sospès,
quan l'avi digué:—¡Que sia!—
En Pau l'anell oferia
a N'Ayna, sense dir rès...

Ulls baxos, ab plor suau,
vermella just com la grana,
sentí la jove galana:
—Filla meua, ¿vols En Pau?—

Y va respondre ab un sí,
qu'apenes se percebia...
però ben alt resplandia
dins lo cor d'aquell fadri.

Tot era goig y gaubança
llavors per aquella gent:
dols passats y bé present,
entre vesllums d'esperança.

Parlant, parlant, s'aclart
llavors de bona manera
que son pare d'En Pau era
de la mayna'l pelegrí.

Entre cireres y flors,
quan les xexes espigaren,
En Pau y N'Ayna's casaren
florint de vida sos cors.

Les noccs ab gran balquena
lo vell Mascort manà fer,
qui a N'Ayna envid primer
una gran caxa ben plena.

Rumbosa fou la cualcada
conduhint N'Ayna a cà'n Pau,
y tan rumbós lo sarau
que se'n féu bella glosada.

La colla tan ben unida
visqué amparada per Deu,
que del pobre y del romèu
va ser sempre benehida.

Y cresqué la casa forta,
mentres may hi va mancar
ni'l rosari dins la llar,
ni la llimosna a la porta.

(3) Mascort, llinatge extingit, del qual conserva'l nom la penya Mascorda que domina, tallada y vermellenca, la vall de Colonya, dins el terme de Pollença.

LA CALUMNIA VENJADA

(Tradició mallorquina)

*Tocant de mort planyien les campanes
quan entrava a Ciutat un cavaller
set anys ausent per terres llunyedanes.*

*—¿Qui es el mort?—preguntà a son escuder,
y aquest, per dirli lo que deya'l poble,
un escolt a l'orella li va fer.*

*Llavors sa cara trasmudava'l noble
y entrant a son alberch, baxos els ulls,
per llarga estona romanía immoble.*

*De sa memoria ja borrosos fulls
ell repassà ab les tristes campanades,
y ne sentí sos llagrimars remulls.*

*Les portes del casal volgué tancades
per no veure ningú, y allà tot sol
ab son remordiment lluytà de bades.*

*Embossat ell sortí, ja post el sol,
y a Sant Francesch entrà. La nau grandiosa
vestida estava ab paraments de dol.*

*A la llum de quatre atxes tremolosa,
va veure estesa en cadafalch obscur
una morta de vesta blanquinosa.*

*Era ¡ay! la noble Elianor Desmur,
la blanca verge de s'amor primera
qu'un cor li havia dat tan dolç y pur.*

*¡Ay Deu! també la víctima allò era
qu'ell malferí ab sa llengua criminal
entre amichs dissoluts. set anys enrera.*

*La negra taca d'aquell mot brutal
prest hagué feta desastrosa via,
cobrint la jove ab deshonor mortal.*

*Ella'n tirà la lenta malaltia
qui l'anà consumint, dementres ell
d'un pare ofès y venjador fugia.*

*A Flandes se'n fugí, y l'ardor novell
del cor indòmit esbravà en la guerra,
oblidantse de tot, el jovencell.*

*Si allà tal volta va anyorar sa terra
y en la nit, a deshora desvetllat,
sentí'l remordiment qu'al cor s'aferra,*

*abans de gayre ja l'hagué ofegat
dins el vi de l'orgia desfermada,
en ses costums a lloure de soldat.*

*Mes ay! des que a Mallorca féu entrada
creyent l'escàndol juvenil perdut
dins l'honra militar per ell guanyada,*

*al cop d'aquella mort desprevingut
bé s'era oberta la ferida closa
del vell remordiment, com may agut.*

*Y al veure morta sa promesa esposa
víctima del seu crim sense perdó,
ajonollat caygué sobre la llosa.*

*Un frare qu'allà feya oració
ran de la caxa funeral va veure,
y li cridà de sobte: «¡Confessió!»*

*Se confessà'l donzell, com es de creure;
y en penitencia li posà'l confés
guardar la morta, sens menjar ni beure,*

*fins que la missa d'alba se digués.
Ell prometé que prou la guardaria
vetllant tota la nit, sens ningú més.*

.
.

*Quan acudí la gent ab lo nou dia,
trobà allà en terra'l cavaller caygut
qu'arrancada la llengua prop tenia.*

*Era mort. La difunta, en actitud
de dormir, jeya ab pàlida bellesa,
sens un plech de la vesta remogut.*

*¿Quina violència allà s'era comesa?
Ningú'l misteri se'n pogué explicar
entre tota la gent d'horror sorpresa.*

*Sols un frare ja vell, qui a meditar
va romandre de nit dins la tribuna,
el misteri d'horror va declarar.*

*Ell referia qu'entre dotze y una
s'era alçada la morta del séu llit,
mirantse'l cavaller de vesta bruna.*

*Aquest fugí corrent, espaordit,
y darrera la morta li corria,
a lo llarch de la nau, seguit, seguit...*

*Ni un sol portal pel fugitiu s'obria:
tres vegades el temple va voltar,
y a la tercera volta s'esmortia.*

*Llavors la morta un peu li va posar
sobre'l pit, y ab un lliri que portava
la llengua sens esforç li va arrencar.*

*Després la morta a son baul tornava
arreglanthi los plechs del séu vestit,
y tot en pau fins a la llum quedava.*

Tal se contà l'horror d'aquella nit.

— DE «HORACIANES» — 1906 —

ALS JOVES

*Fills d'una raça dreturera y forta
qu'unia'l seny ab l'impetu,
no reneguéu de vostra sanch... ¡Oprobi
pel fill qui n'es apòstata!
Per honra té esser bort. Son cor espuri
sols posa arrels paràsites;
no té l'arrel que del terror dels avis
ne beu sava llegítima.
Per ell es patria una buydor coberta
d'algun mantell de púrpura,
un tròs de mapa, una abstracció volàtil,
un mot de la retòrica...
Enfòra joh joves! d'aqueix centre exòtich
ahont la lluyta bàrbara,
jugant la vida y mort d'homes y besties,
se'n fa festa sacrílega.
Ab tuf de sanch, carnatge y nil cridoria
la multitut embriàgashi
tumultuosa, contagiantse ab febres
de decadencia pútrida...*

Enfòra, enfòra del variat proceni
 la mímica faràndula
 que sols ja furga pels femers, cercanthi
 la riallada estúpida.
 Llaris y orelles que va ungir l'aroma
 de les cançons indígenes,
 no us profanèu ab cançoneig imbècil,
 rebuig de lletra y música!
 Fills d'una gent tan curta de paraules
 com era de fets pròdiga,
 no us encantèu ab les buydors lluhentes
 d'una eloqüència frívola.
 Es la bambolla de savó que, inflantse
 al buf d'un nin, esplèndida,
 s'irisa al punt, mes al instant no forma
 ni sols gotes efímeres.
 ¡Alluny d'aquí l'inanitat rotunda
 d'estrofes y de clàusules,
 la colorayna, l'oripell, pomposos
 tresors de la misèria!
 Mes ¡ah! fugint d'inveterats contagis,
 no entrèu plagues novíssimes
 ¡oh joves! qu'ara meditau corpresos
 quimeres hiperbòries.
 ¡Alluny, alluny aquexa boyra eterna,
 mortalla tenebrívola
 que nostre sol rebutja! No us imposi
 la Esfinx sempre enigmàtica
 que posa obscur lo clar, y per profundes
 vol vendre coses tèrboles...
 Jovent, aquexa copa d'art vessànich
 y sutils filtres, llança-la,
 que't brinda l'opi del Nirvana búdich
 ò'l vi de les Euménides.
 Elles, crinades de serpents, ompliren
 de llur verí tal pàtera:
 qui en beu, un cap d'Orestes a les Furies
 ha consagrat per víctima!
 ¡Alluny també deliquéscent cosmètic,
 untor de formes flàcides
 del art caduch! ¡Alluny ximplesa insulsa
 fingint candors ingènues!...
 L'art veritable es sà, gallart y noble,
 tal com Apol·lo ab cítara
 y ab sageta potent. Té la bellesa,
 la joventut de l'ànima,

la claretat, l'ardida força, l'hàbil
maneig de fibra harmònica,
y l'arch terrible del bon dret qui mata
la serp del fanch malèfica.
Tal vos somriga l'ideal joh joves!
unint el seny ab l'impetu,
y ab gran serenitat, qu'es la divisa
de la potencia màxima.
Ah! els forts vénen de forts. Alçau l'emblema
de l'avior llegítima,
que cada poble sols ateny son astre
seguint per la seva òrbita.
Siàu qui sôu; mes nò atiant vells odis
de raça, ni ab enfàtiques
declamacions lloant tot lo qu'es vostre,
fins les matexes úlceres...
Siàu qui sôu; mes no us tanqueu, ombrívols,
dins una llar històrica
sens horitzons. Volàu sobre les terres
enfòra, amunt, com l'àguila!
Ella ama'l niu de les materns roques,
però ab gran vol arràncashi
y, travessant mil horitzons, domina
espays de llum esplèndida.
Per planes, mars, abismes y montanyes,
ab vista potentíssima,
tantost afina desitjada presa,
impetuosa llàncashi
de la regió del llamp. Mes no trasmuda
d'essència l'au indòmita.
Ans bé, de tot lo que trescant aferra,
gustantne fibres íntimes
se'n assimila la potencia, y torna
cap a son niu més àguila.

— DE «POESÍES» - 1907 —

TORRENT DE PAREYS

En mig de nues serres encrespades,
ones petrificades
del vell món remogut en temporal,
sembla que'ls genis del terror s'uniren
y fins al mar s'obriren
aquest passatge per carrer triomfal.

*Va per trist roquissà'l torrent d'Aubarca;
l'horrenda Fosca abarca
les aygues pures devallant del Gorch;
y dels dos torrentals per confluència
sa greu magnificència
desplega formidable l'Entreforch.*

*Com a murades de macissa roca,
que fins als núvols toca,
una y altra ribera van crexent.
Si alguna penya més gegant s'empina,
la testa més inclina
commoguda d'esglay sobre'l torrent.*

*Com a boques d'oracle, obertes còves
apar que donin noves
de vells misteris ignorats pel món.
Tal roca per les aygues llavorada,
ab l'obra esculturada
d'antiquíssimes gestes se confon.*

*Alçant la vista, que l'esglay abaxa,
no més blavenca faxa
de cel se descobreix, tal com un riu
qui va torcent el pas allà en l'altura,
enclòs dins l'estretura
per entre'l doble penyalar aspriu.*

*Axi s'estén avall la torrentera,
semblant una rodera
qu'ab magestat genèssica dexà
oberta de Mallorca en les entranyes,
passant per les montanyes
la carroça vivent de Jehovàh.*

*Arrèu festonen aquest gran abisme,
ab màgich simbolisme,
semprevives silvestres y lloré,
com si diguessen:—L'immortal victòria,
la brosta de la glòria,
per aspres vies y ab afany s'obté;*

*sols juntant la fatiga y el coratge
ateny aquest paratge
l'home de terra, caminant mesquí;
mes per l'esforç y la fatiga immensa
n'es alta recompensa
mirar lo que's pot veure sols aquí!*